

МАЙК І. С.,
здобувач
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

УДК 340.5

ПОРЯДОК І ХАОС – ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА САМООРГАНІЗОВАНИЙ РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ СУСПІЛЬСТВА

Стаття присвячена дослідженню порядку і хаосу як факторів впливу на самоорганізований розвиток правової системи суспільства, вивченню суспільства крізь призму синергетики, опису застосування принципів синергетики в аналізі процесу самоорганізованого регулювання правових відносин у межах держави.

Ключові слова: *правова система, правові відносини, держава, синергетика, самоорганізація, порядок, хаос.*

Статья посвящена исследованию порядка и хаоса как факторов влияния на самоорганизованное развитие правовой системы общества, изучению общества сквозь призму синергетики, описанию применения принципов синергетики в анализе процесса самоорганизующегося регулирования правовых отношений в пределах государства.

Ключевые слова: *правовая система, правовые отношения, государство, синергетика, самоорганизация, порядок, хаос.*

The article is devoted to the investigation of order and chaos as factors of influence on self-organized development of the legal system of the company, is intended to the study of society through the prism of synergetics, describes the application of the principles of synergetics in the analysis of self regulation of the legal relations within the state.

Key words: *legal system, legal relations, state, synergetics, self-organization, order, chaos.*

Вступ. Зміна стану правової системи суспільства відбувається самоорганізовано, як реакція на певні внутрішні, зовнішні фактори. Кожне регулювання правових відносин у межах держави відбувається самоорганізовано. Для забезпечення сприятливих обставин під час регулювання правових відносин береться до уваги інформація про хаос як умову існування держави, котра супроводжує кожний складовий елемент суспільства станом на сьогодні, а також визначаються способи встановлення порядку, заради досягнення якого здійснюються певні зміни. Для вдалого досягнення мети слід розглянути правові відносини з точки зору синергетики, проаналізувати можливість здійснити вплив на їх подальший розвиток. Значний внесок у визначення основних концепцій теорії держави і права та аналіз синергетики здійснили такі вчені, як: Давід Р., Цвайгерт К., Баранцев Р., Войцехович В., Дамірлі Мехман Алішах огли, Кривцова І., Пригожин І., Сливка С., Хакен Г., Князева Є., Шемшученко Ю., Протасов В., Протасова Н. тощо. Невиділеними раніше частинами дослідження держави з позиції синергетики є висвітлення змісту явищ порядку і хаосу, їх взаємозв'язків, що дає змогу розкрити способи впливу на самоорганізований розвиток правової системи суспільства.

Постановка завдання. Метою даної наукової статті є обґрунтовано довести, що насправді можливо вплинути на самоорганізований розвиток правової системи суспільства, застосовуючи принципи синергетики у теорії держави і права.

Результати дослідження. Розглянемо детально процес самоорганізації держави і суспільства в цілому. Визначаючи державу, як політичну організацію суспільства і як владну систему, що забезпечує суспільну цілісність в інтересах людини, важливо приділити особливу увагу таким ключовим поняттям, як порядок і хаос в межах правової системи. Вони є найбільш значущими в проблемі теорії держави і права. Їх можливо розкрити за допомогою підходів і методів синергетики – теорії самоорганізації [1, с. 31]. Застосуємо систему прийомів та способів синергетики для розкриття закономірностей впливу порядку і хаосу на функціонування і розвиток правової системи у всій повноті і всебічності [2, с. 342]. Як відомо, правова система є сукупністю взаємопов'язаних та взаємно поєднаних правових елементів та явищ правової дійсності, а також юридичних дій, які застосовуються для упорядкування відносин між людьми, об'єднаних спільними для них умовами життя [3, с. 483; 4, с. 64; 5]. Використаємо стратегічний комплекс синергетичних досліджень для пізнання юридичної дійсності [6, с. 51; 7, с.118]. Власне правова цілісність являє собою єдність її відповідних компонентів, що об'єднані між собою та є відносно стійкою організацією [8, с. 211]. Держава за допомогою всіх юридичних засобів, функцій здійснює владний вплив на суспільні відноси-

ни з метою їх упорядкування, закріплення охорони і розвитку. Сукупність окремих факторів зумовлюють спільну діяльність частин правової системи у конкретних умовах місця та дії заради досягнення спільної мети. Синергетика забезпечує науково аргументоване передбачення поведінки частин правової системи як рухомих складових елементів цілісного утворення [9, сс. 151-205]. А самоорганізація лежить в основі усіх діянь у межах всесвіту.

I. Кант визначив самоорганізацію, як взаємодію частин цілого, коли кожна частина існує як завдяки діям інших, так і заради буття інших, тобто усієї системи в цілому. Крім того, кожна частина повинна бути елементом, що виникає завдяки діям інших частин. Ніякий штучний інструмент не здатний утворити те, що виникає завдяки самоорганізованим діям складових частини цілого утворення. Тільки при виконанні таких умов може існувати такий продукт як самоорганізоване буття. До такого продукту самоорганізації можна віднести людське суспільство, як організм, що по-природньому самостійно виникає, розвивається, еволюціонує [2, с. 117; 10, с. 125]. Пояснити поведінку будь-якої правової системи суспільства можливо як завдяки аналізу її еволюційного розвитку, так і внаслідок дослідження характеру поведінки її компонентів за умови порядку та у період хаосу.

Розглянемо наукові ідеї синергетики щодо права, їх сукупність. Як відомо, в межах кожної держави існує власна система знань, уявлень, цінностей і відносин, що функціонують у суспільстві і відтворюються в процесі зміни поколінь [11, с. 327]. Предметна галузь теорії державного становлення неминує фокусується на сфері самоорганізованого формування зв'язків приватних і загальних інтересів соціальних індивідів, спільностей і власне держави. Протиставлення цих інтересів продукує протиріччя між прагненням людини до свободи життя і потребою суспільних систем обмежувати цю свободу заради самозбереження. Наявність даних протиріч передбачає або хаос вільнодумних відносин, або зв'язування свободи людини путями тотального контролю. Обидва стани рівною мірою гальмують процес формування людини як особистості та суспільства як середовища, у якому відбувається становлення державної організації.

Громадська самоорганізація вносить свої корективи в історичний розвиток. Свобода – головна умова творчості, активізації суспільних процесів. Вона характеризується позитивним зворотнім зв'язком. Але власне вільнодумний хаос живить енергією суспільні одиниці, що є переважною більшістю. Стримування спільного просування громадян, тобто придушення волі суспільства, обмеження людської позиції в жорстких рамках призводить або до катастрофи виснаження, або до соціального вибуху. Владне зв'язування загальної волі призводить до вираження зворотного негативного зв'язку [1, с. 30]. Гідна людської похвали поведінка владних представників державних структур сприяє покращенню становища держави загалом.

Процес розвитку відкритої правової системи подається як циклічна зміна порядку і хаосу, що відбувається періодично [12, с. 13]. Поєднання порядку і хаосу має місце у дисипативній структурі. Порядок у ній існує лише завдяки хаосу, що виникає у середовищі [13, с. 31]. Завдяки власному порядку дисипативна структура здатна адекватно реагувати на дисипативний вплив середовища, саме завдяки цьому зберігати стійкість. У її впорядкованій поведінці виникає хаотичність, яка забезпечує наявність впорядкованості [14, с. 18]. Дисипативна структура (або дисипативна система) – це відкрита нелінійна система, яка є далекою від стану термодинамічної рівноваги. Така система є нерівноважною завдяки розсіянню енергії, одержуваної ззовні. Внаслідок самоорганізації у таких системах можуть виникати стійкі структури, які існують за умови постійної дисипації, тобто втрати системою енергії. З появою складної впорядкованої структури в системі зростає ентропія, яка компенсується негативним потоком ентропії зовні. Дисипативна структура здійснює постійний обмін речовиною та енергією із середовищем, в котрому вона народилася, та є структурно стійкою у ньому. Термін дисипативних структур уперше використав бельгійський вчений Ілля Пригожин [15, с. 94-95]. Дисипативна система також може називатися нерівноважною або стаціонарною відкритою системою. Правове життя теж може вважатися прикладом дисипативної системи. Адже, дисипативним вважається не лише такий, що пов'язаний з втратами механічної енергії, частина якої з часом перетворюється на інші види енергії, але й той що є нерівноважний, рухомий, відкритий. Хоч дисипативний процес і є пов'язаний з втратами механічної енергії, частина якої з часом перетворюється на інші види енергії, він застосовується для розкриття змісту поведінки складових елементів правової системи. Власне дисипація являє собою процес розсіювання чого-небудь, наприклад, енергії. У фізичних системах – перехід частини енергії впорядкованого процесу в енергію неупорядкованого процесу. У статистичній фізиці дисипацією називають процеси втрати енергії частинкою або квазічастинкою при переході від збудженого до термодинамічного рівноважного стану. При вивченні нерівноважних відкритих систем цей термін використовується для опису процесів втрати енергії системою й передачі її термостату. В астрофізиці дисипацією називають явище вивітрювання газів з атмосфер космічних об'єктів [16]. Поєднання теоретичних істин і практичних реалій є можливим завдяки синергетиці.

Самоорганізацію можна трактувати як процес упорядкування правової дійсності. Це може відбуватися двома незалежними шляхами, що існують в реальних державних правових системах у вигляді форм функціонування держави. Перший спосіб передбачає зростання порядку і розширення системи за рахунок надходження впорядкованості з суспільного середовища, тобто вхід енергії (волевиявлення громадян держави) і речо-

вини (капіталу) в упорядкованому вигляді: порядок формується з порядку. Другий – порядок з хаосу: система відбирає потрібні обурення із зовнішнього середовища і вбудовує їх у власний розвиток, керуючи зростанням внутрішнього порядку для нейтралізації інших збурень. Це означає, що обмежена енергія правової системи може набрати потужності за умови якщо їй вдається вдало перетворити частину енергії ззовні у сукупність стійких зв'язків, тобто використати її для налагодження власного порядку, компенсуючи таким чином втручання зовнішнього середовища. При порушенні даного механізму відбувається розпад системи. Держава в різні періоди свого розвитку, з точки зору синергетики класифікується як суспільна структура.

Впорядкованість досягається завдяки нестійкості. Хаос є однією з умов формування нових структур [13, с. 31]. В режимі причинного хаосу у правовій системі відбувається взаємодія елементів заради збереження характерних їм рис. Виникає дивний атрактор із нестійкістю, малим відхиленням, хиткістю конкретної поведінки елементів під час руху до нього. Прояви суспільної самоорганізації мають схожий характер. Непередбачуваність є однією з його основних ознак. Охарактеризуємо громадську самоорганізацію як мимовільний процес становлення та підтримання взаємоузгодженої поведінки елементів державної системи з підвищенням її складності і нерівноважності. Це рух від хаосу до порядку. Система утримує себе в стані нерівноваги. Державна система вважається такою, що здійснює самоорганізацію за умови, якщо вона рятує себе сама від розпаду, а також підтримує свою нерівновагу заради ефективного протистояння змінам середовища. Ці закони організації суспільства і розвитку держави існують та будуть існувати незалежно від наших можливостей їх пізнання і розуміння. Під час аналізу самоорганізації держави важливо виділити зростання значимості коректного поєднання порядку і хаосу, обумовленого прагненням до максимальної стійкості. Розглянемо вищесказане детальніше. Порядок спричиняє виникнення можливості безпечного переходу до нерівноважного хаосу заради того, щоб правова система суспільства реагувала на зміни середовища, створюючи державний порядок. Даний перехід до нового порядку можна вважати державно-правовим відбором, еволюцією правового режиму, у вигляді функціональної характеристики політичної системи. В.П. Брянський називає три основних фактора відбору: а) існує велика кількість потенційно можливих порядків (атракторів); б) відбувається взаємодія елементів, що здійснюють вибір з числа наявних атракторів за умов конкуренції; в) вибір фактора впливу – відбір [1, с. 30-33]. Для кожного складового елемента правової систем суспільства важливо вірно обрати подальший маршрут руху.

Впродовж розвитку відкритої системи, періодично у певній послідовності відбувається зміна її стану: замість порядку настає хаос, а замість хаосу настає порядок [12, с. 159]. При цьому напрямок розвитку даної системи визначається факторами випадковості і необхідності. А це великою мірою ускладнює процес збереження його характеристик. Під час визначення відповідного стану правопорядку до уваги беруться не лише правові параметри, але й значна кількість інших факторів, взаємодіючих з ними чи ж протидіючі їм [13, с. 46, 47]. Таким чином, враховуються сприятливі та протидіючі обставини.

Висновки. Сучасний рівень розвитку наукової думки допомагає осмислити логіку понять: порядок, хаос. Без цього осмислення не можливо об'єктивно пізнати процеси розвитку суспільства і держави. Заради об'єктивного аналізу використовується теорія синергетики. Із позиції синергетики правопорядок характеризується як неоднорідний та неабсолютний. В його межах можуть існувати окремі відхилення, нестійкі зони, хаотичні режими поведінки. Саме хаос здатний народжувати новий порядок під час чергування порядку і хаосу на шляху розвитку правової системи. Провідне місце у синергетиці посідає проблематика випадкових факторів, хаотичних процесів, що впливають на самоорганізацію відкритих нестабільних систем.

Список використаних джерел:

1. Зырянов А.В. Синергетический подход в научно-правовых исследованиях государства: дис. ... канд. юрид. наук / А.В. Зырянов. – Челябинск-2010. – 220 с.
2. Сучасний тлумачний словник української мови : 100 000 слів / за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. – Х. : ШКОЛА, 2009. – 1008 с.
3. Протасов В.Н., Протасова Н. В. Лекции на общей теории права и теории государства / В.Н. Протасов, Н.В. Протасова. – М.: Городец, 2010. – 752 с.
4. Штеренберг М. И. Синергетика: наука? философия? псевдорелигия? / М.И. Штеренберг. – М.: Academia, 2007. – 176 с. – (Монографические исследования: философия науки).
5. Синергізм. – Матеріал доступний з: <http://www.ua.romanborsuk.com/Intro/OnlineEducationSinergy>.
6. Ситар І.М., Чорнобай О.Л. Порівняльне правознавство: основні категорії : навчально-методичний посібник / І.М. Ситар, О.Л. Чорнобай. – Львів : ЛьвДУВС, 2009. – 176 с.
7. Сливка С.С. Філософія права: [Навчальний посібник] / Степан Степанович Сливка. – Львів:ЛьвДУВС, 2010. – 264 с.
8. Керимов Д.А. Методология права: предмет, функции, проблемы философии права / Д.А. Керимов. – 4-е изд. – М.: Изд-во СГУ, 2008. – 521 с.
9. Сорокин В.В. Феномен самоорганизации правовой системы / В. В. Сорокин // Современное право. – 2005. – № 7. – С. 45–52.

10. Кант И. Соч.: В 6 т. Т.2 / И. Кант. – М.: Мысль, 1964. – 511 с.
11. Філософія : навчальний посібник / І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко, І.В. Бойченко, В.П. Розумний та ін.; за ред. І.Ф. Надольного. – К.: Вікар, 1997. – 584 с.
12. Карери Д. порядок и беспорядок в структуре материи. М., 1985. . – С. 13, 159.
13. Шундииков К.В. Синергетический подход в правоведение. Проблемы методологии и опыт теоретического применения: монография. – М.: Юрлитинформ, 2013. – 256 с.
14. Князева Е.Н., Курдюмов С.П. Синергетика как новое мироведение: диалог с И. Пригожиным // Вопросы философии. 1992. № 12. – С. 18.
15. Пригожин И., Стенгерс И. Время, хаос, квант / И. Пригожин, И. Стенгерс. – М.: Прогресс, 1994. – С. 94–95.
16. Синергетика: матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://www.uk.Wikipedia.org>.

НЕСТЕРОВИЧ В. Ф.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
конституційного та міжнародного права
(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка)

УДК 342.572

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОБ'ЄКТА ВПЛИВУ ГРОМАДСЬКОСТІ НА ПРИЙНЯТТЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

У статті розкрито конституційно-правові засади об'єкта впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів. Вказано, що об'єктом впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів є органи публічної влади, а також посадові та службові особи цих органів.

Ключові слова: конституційно-правові засади, об'єкт, вплив, громадськість, прийняття нормативно-правових актів.

В статье раскрыты конституционно-правовые основы объекта влияния общественности на принятие нормативно-правовых актов. Указано, что объектом воздействия общественности на принятие нормативно-правовых актов являются органы публичной власти, а также должностные и служебные лица этих органов.

Ключевые слова: конституционно-правовые основы, объект, влияние, общественность, принятие нормативно-правовых актов.

This article deals with the constitutional and legal principles of object public influence of adoption of legal acts. Specified that the object of public influence on the adoption of legal acts are public authorities as well as officials and officers of these bodies.

Key words: constitutional and legal principles, object, influence, public, adoption of legal acts.

Вступ. Конституційно-правові засади впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів цілком закономірно не можна усесторонньо та точно охарактеризувати без всебічного дослідження невід'ємного структурного елемента у цій системі суспільних відносин – об'єкта такого впливу. У вітчизняній науці конституційного права, попри збільшення уваги науковців до проблематики впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів, питання об'єкта такого впливу все ж таки залишається поки що мало дослідженим.

Постановка завдання. Тому метою цієї статті є розкриття конституційно-правових засад об'єкта впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів. У цьому автору допомогли роботи таких вчених: А. Євгенєвої, Ю. Шкарлата, А. Любимова, Н. Гнатуш, В. Погорілка, В. Федоренка, Е. Шмідт-Ассманна, В. Шаповала, акти чинного законодавства та їх проекти, а також різного роду аналітичні доповіді.

Результати дослідження. Щодо розуміння об'єкта впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів, у науці конституційного права слід виділити два підходи. Відповідно до першого підходу об'єктом впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів є органи публічної влади, а також посадові та службові особи цих органів, на які здійснюється такий вплив [1, с. 65]. Згідно другого

